

BATI UYGARLIĞININ ÇÖKÜŞÜ: SLAVOJ ZİZEK VE PETER SLOTERDİJK'LE DİYALOG

Çeviren: Can Semercioğlu

Le Monde: 1945 yılından beri ilk kez gelecek fikri Avrupa'da kriz içerisinde. Ve Batı, tıpkı yeni nesillerin kendilerinden öncekilerden daha iyi yaşayabileceklerine inanmadığı gibi, ilerlemeye de inanmıyor. Siyasetten soğuma, kimlik krizi ve gerginliği... Uygarlığın krizi hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Peter Sloterdijk: 17. yüzyıldan bu yana içinde yaşadığımız “Batı uygarlığı”ndan anladığımız şey ne? Bence bu, geçmişe bağlılıktan çıkış fikrine dayanan bir dünya. Geçmişin üstünlüğü sona erdi: Batı insanlığı, eşi benzeri görülmemiş bir gelecek beklentisine dayalı bir hayat yarattı. Bu da gittikçe “geleceğe dönük” bir dünyada yaşadığımız anlamına geliyor. Bu nedenle “dünyadaki varlığımız” derin anlamını -nasıl var olduğumuzun temelini oluşturan- gelecekte bulmaktadır.

Geleceğin üstünlüğü, Rönesans'ın yeni vaatler oluşturma sanatını icat etmesiyle birlikte, kredi kavramının Avrupalıların hayatına yerleştiği zamanlardan kalmadır. Antik ve Orta Çağlar boyunca, tefecilerin elinde bulunan kredi önemli bir rol oynamadı, çünkü kilise tarafından yasaklanmıştı. Oysa modern kredi geleceğin kapılarını açacaktı. Tarihte ilk kez ödeme vaadi karşılanabilecekti ya da muhafaza edilebilecekti. Uygarlığın krizi de burada yatıyor: Kredinin sürdürülebilir bir gelecek yaratma yeteneğinin gittikçe engellendiği bir çağda yaşıyoruz; çünkü artık geri ödeme talebinde bulunuluyor. Başka bir deyişle, “kredi” krizi son dönemece girdi. O kadar borç biriktirdik ki, yarattığımız dünyanın dayanaklarını oluşturan ödeme vaadi yerine getirilemez bir hal aldı. Bir Amerikalıya federal devlet tarafından biriktirilmiş olan borçların nasıl ödeneceğini sorun. Alacağınız cevap muhtemelen “Kimse bilmiyor” olacak ve bu bilmeme hali krizimizin temelini oluşturuyor. Yer-

yüzündeki hiç kimse bu ortak borcun nasıl ödeneceğini bilmiyor. Uygarlığımızın temeli borç duvarıyla çarpışıyor.

Slavoj Zizek: Bahsedilen “Gelecekçilik” ve kredi mantığı fikrine tamamıyla katılıyorum. Fakat yüksek riskli 2008 ekonomik krizini ele alalım. Herkes *mortgage* kredilerinin ödenmesinin imkânsız olduğunu biliyor, fakat mümkünmüş gibi davranıyor. Ben buna psikanalitik bir dille, “fetişist inkâr” diyorum: “Biliyorum, mümkün değil, ama yine de deneyeceğim...” Ne yapamayacağımızı biliyoruz, fakat eylemlerimizi yapabilecekmişiz gibi gerçekleştiriyoruz. Öte yandan, Peter Sloterdijk’in “kredi” kavramını açıklamak için “gelecek” terimini kullanacağım. “Gelecek” terimi diğer taraftan daha açık görünüyor. Gelecek yok (*no future*) formülü kötümser, fakat gelecek sözcüğü daha bir iyimser. Ve ben burada, ölçsüz krediyle bir ilgisi bulunan Marx’ın komünizmine yeni bir ivme kazandırmaya çalışıyorum. İçinde bulunduğumuz ekonomik ve siyasi, ideolojik ve manevi durumu açıklayabilmek için muhtemelen uydurma olan bir hikâye hatırlamıyorum. Bu, Büyük Savaş sırasında Alman ve Avusturyalı kurmaylar arasında yapılan telgraf alışverişidir. Almanlar Avusturyalılara “Burada, cephedeki durum ciddi, fakat felaket değil” yazılı bir telgraf göndermiştir ve Avusturyalılar yanıtlamıştır: “Burada da durum ciddi, fakat felaket değil.” Ve bu felakettir, borçları ödeyemiyoruz, fakat bir şekilde bu durumu ciddiye almıyoruz. Borç duvarına ek olarak, içinde bulunduğumuz zaman bir nevi “sıfır derecesi”ne yaklaşıyor. İlk olarak, büyük çevre krizi bizim bu siyasal-ekonomik yolda ilerlememizi istemiyor. İkincisi, Çin’deki gibi bir kapitalizm, doğal bir şekilde parlamenter demokrasiyle ilişkilenebilir değil. Üçüncüsü ise biyogenetik devrim, bizim yeni bir biyopolitika icat etmemizi salık veriyor. Küresel toplumsal ayrımın terimleriyle, sömürü koşulları ve benzeri görülmemiş bir halk ayaklanması oluşturmamızı istiyor. Ortaklık fikri de krizden etkilendi.

Le Monde: Bireyciliğin şaha kalktığı şu zamanlarda “ortak” kavramına nasıl bir anlam verilebilir?

Slavoj Zizek: Bizim naif bir komünitaryanizmi, kültürlerin homojenliğini reddetmemize rağmen, çokkültürcülük kapitalizmin yeni ruhunun ideolojisi olmuştur; bizce medeniyetler ve *unique* bireyler arasında diyalog gerçekleşmelidir. Bireylerin seviyesinde, bizim yeni bir mantığa, mesafeye, hatta cehalete ihtiyacımız var. Gelişigüzellik bir toplum haline geldiği ölçüde, hayati bir zorunluluk, çok önemli bir noktadır.

Toplu bir şekilde sıradan olanı etkili bir biçimde ifade etmek için başka bir yolun açılması gerekli. Ancak çokkültürcülük sorunun yanlış cevabı, çünkü öncelikle bu, başkasının kimliğine saygı duyduğunu inkâr eden bir tür ırkçılık, ancak partikülerizmi de içermekte. Bu bir tür neo-kolonyalizm, klasik sömürgeciliğin tersi: toplu-

luklara saygı duyar ama bunu evrensellik konumu açısından gerçekleştirir. Dahası, çokkültürcü tolerans, kamusal tartışmayı depolitize eden, toplumsal, ırksal, ekonomik sorunlardan etnik değerlendirmelere kadar atıfta bulunan bir illüzyondur. Postmodern solun aldığı konumlarda da bu meleklerden çok sayıda var. Böylece Budizm, militarizmin aşırı yasallaştırılmasına hizmet edebilir: 1930-40 yıllarında, Zen Budizminin kuruluşu, Japon emperyalizmi tarafından sadece desteklenmedi, aynı zamanda yasallaştırıldı da. Ben burada kasten “komünizm” terimini kullandım, çünkü benim problemlerim biyogenetik ve ekoloji olduğu kadar aslında gerçek olan “ortak”ın ta kendisi.

Peter Sloterdijk: Çağımızın gerçek problemlerini bulmamız gerekiyor. Komünizmin belleği ve 20. yüzyıl siyasetinin trajik deneyimi, otomatik bir dogmatik ve ideolojik çözümün olmadığını bize hatırlatıyor. Yüzyılın mücadelesi fiziksel olarak “insanlığın” gerçekliğiyle bir birliktelik gerçekleştiriyor. Aydınlanma düşüncesi “evrenselcilik” değildir, ama devasa bir topluluğun gerçek evrenselliği gerçek gidiş gelişin topluluğu olmaya başlar, böylece büyük olasılıkla kalıcı ve uzun çarpışmalarla karşılaşabilirsiniz.

Basınç altındaki gaz parçacıkları gibi olduk. Sorun şimdi, çok büyük bir toplumla olan bağlardır ve bence dini miras iddiası önemli, çünkü bunlar sentezin ve meta-meta-etnik-ulusalın ilk girişimleri. Budist *Sangha*, bütün etnik kaçakların sığınabildiği bir alan haline geldi. Benzer şekilde, Hristiyanlığı da kapalı etnik dinamikleri ve sınıflı toplumların bölünmelerini aşan bir tür toplumsal sentez olarak tanımlayabiliriz. İçinde bulunduğumuz dönemde dinlerin diyalogu “komünizm”in probleminin başka bir biçiminden başka bir şey değil. 1990 yılında Chicago’da düzenlenen bir mitingde, tüm kaynaklardan gelen, Afrika göçü sonrasında görüşlerini yitiren insanlık ailesinin üyeleri [vardı]... Yoğunlaşma döneminde, çok büyük olan insanlığın bir arada yaşama ilişkisi hakkında şimdiye kadar düşündüğünüz her şey gündeme getirilmelidir ve yeniden biçimlendirilmelidir. Bu yüzden “ortak dokunulmazlık” (*co-immunity*) terimini kullanıyorum. Tarihin bütün toplumsal birlikleri, gerçekten ortak dokunulmazlık yapılarıdır. Bu kavramın seçimi, komünist mirası andırır. Benim analizime göre, komünizm Rousseau’ya ve onun “insanlık dini” fikrine kadar gider. Bu kavram doğaldır, küresel komünitaryanizmdir. Yeni dünya durumundan kaçmak mümkün değildir. Kitabımın son sayfalarında görülen tanrıça veya ilahi varlık krizin ta kendisidir: bizim hayatımızı değiştirmeye zorlamak için yeterli yetkiye sahip olan tek vücuttur. Bizim başlangıç noktamız da ezici kanıtlardır, [bu yüzden de] devam edemiyoruz.

Slavoj Žizek: Benim düşüncem pek de komünizmin gerçek fikrinin canlandırılmasındaki gibi “ortak dokunulmazlığı” aramıyor. Ama eminim ki, bu Stalin’den çok Kafka’dır, Lenin’den çok Erik Satie’dir. Nitekim Kafka’nın “Şarkıcı Josephine

ya da Fareler Halkı” isimli son hikâyesinde eşitlikçi bit toplum ütopyasının izleri vardır; şarkıcı Josephine gibi şarkıcıların şarkı söylediği bir dünyada, kitleler bir araya gelir, fakat mesleğinden hiçbir maddi çıkar sağlamaz.

Toplumu ritüel olarak bulunduran bir tanım, hiyerarşi ve sürü hayatı yaşama-yan topluluk partilerini canlandırır. Erik Satie için de durum böyle. Ancak Gym-nopédies’in ünlü yazarına her şey siyasetin dışında görünüyor. Satie kendini “mo-bilya müziği” kompozitörü olarak - arkaplan müziği olarak- ilan ediyor. Ve aynı zamanda Komünist Parti üyesi. Her neyse, Satie propaganda şarkıları yazmıyor, asansör müziğinin tam tersine kolektif bir samimiyetin duyumsanması oluyor. İşte, benim komünizm fikrim bu.

Le Monde: Bay Sloterdijk, Bay Zizek kolektif siyasi seferberliği ve Hristiyanlığın öz-gürleştirici gücünün reaktivasyonu için ısrar ederken, siz de bireyin ruhsal tecrübelerinin canlanmasını tercih ediyorsunuz. İkisi arasındaki fark ne?

Peter Sloterdijk: Bahsetmiş olduğum dinlerin tetkikine pragmatizm sokmak istiyorum; bu pragmatik boyut, din adamlarının nasıl çalıştıklarına yakından bak-mamızı sağlayabilir; buna, iç ve dış pratiklerle şahsiyet oluşumu da diyebiliriz. Şahsiyeti oluşturan bu pratikler dini nitelikte olabilir.

Peki, bu ne anlama geliyor? Ruhsal tecrübeler görünmez bir partnerle iletişim kurmak için yapılır, bunlar tarif edilebilir, somut şeylerdir, bunda gizemli bir şey yoktur. “Finansal sistem” teriminin binlerce kez çalıştığına inanıyorum; ki “din” te-rimi de Roma devletinin doğruluğunu ifade eder. “Din”, “merhamet” ya da “sada-kat” terimleri, Ren Vadisi ve başka yerlerde konuşlanmış olan Roma lejyonerlerinin döneminde ayrıldı. Bu lejyonların yüksek ayrıcalığı, *fedelis pia* lakaplar taşımasıydı, çünkü bunlar, Roma’da imparatora belirli bir bağlılığı ifade ediyordu. Zannedirim Avrupalılar *religio*’nun (din) ne olduğunu unuttular. Tam anlamıyla “özen”, “dik-kat” demek (*diligence*). Cicéro, kelimenin etimolojik kökenini verir: *legere, religere*, yani insanlarla ilişkiye geçebilmek için protokolü dikkatlice tetkik etmek. Yani bir nevi dikkat veya benim dilimde bir seri “yoğun pratik deneyim” demektir bu. Bu, böylece bir tür çalışkanlık ya da benim terminolojimde bir eğitim kodudur. O yüz-den eğer din yoğun mali uygulamalara neden olursa, “dinin dönüşü”nün tek ba-şına etkili olacağını düşünmüyorum. Buna karşılık bizim “yeni din”imiz çoğu kez tembel hayalperestlerden fazlası değildir. Fakat 20. yüzyılda spor Batı uygarlığına dayatılmıştır. Ortaya çıkan din değildi, 1500 yıldır unutulmuş olan spor yeniden ortaya çıkmıştı. Pierre de Coubertin, 20. yüzyılın başlarında bir güç dini yaratmak istemişti. Dinin kurucusu olarak başarısız oldu, ama yeni bir tecrübe sisteminin kurucusu olarak başarılı oldu.

Slavoj Zizek: Dini, bir vücut pratikleri bütünü olarak görmek Rus avangartla-rında da görüldü. Sovyet sinemacı Sergei Eisenstein (1898-1948) bazı ruhani tec-

rübeleri sistemleştiren biri olan Loyola'lı Cizvit İgnatius (1491-1556) hakkında çok güzel bir metin yazmıştır. Benim tezim, Hristiyanlığın paradoksal olduğuna dönüşle ilgili: bence sadece Hristiyanlıktan geçilerek bir ateist olunabilir.

Büyük 20. yüzyıl ateizmini değerlendirirken, bu aslında teolojinin bir "kredi" olduğunu söyleyen tamamen farklı bir mantık. Kuantum fiziğinin kurucusu Danimarkalı fizikçi Niels Bohr'un (1885-1962) villasına Bohr'un bir arkadaşı ziyaret gerçekleştirir. Ancak bu arkadaşı, Bohr'un kötü ruhları uzak tutmak için kapıya çivilediği bu batıl inançtan [naldan] ötürü evin kapısından geçmeyi reddeder. Ve arkadaşı Bohr'a "Sen birinci sınıf bir bilimcisin, bu hurafelere nasıl inanırsın?" diye sorar, "Buna inanma!" diye cevap verir Niels Bohr. Arkadaşı "Bu katıra izin ver" diye tutturur. Ve Niels Bohr mükemmel bir yanıt verir: "Birisi bana inanmasanız bile bunun bir işe yaradığını söyledi." der. Bu mevcut ideolojinin oldukça iyi bir resmi olurdu. İsa'nın çarmıhtaki ölümünün tanrının ölümü olduğunu düşünüyorum ve artık ipler Büyük Öteki'nin eline geçmiş durumdadır. İsa'nın ölümünden sonra inançlı biri olmanın yolu, eşitlikçi kolektif bağlara katılmaktır. Hristiyanlık var olan düzene eşlik eden bir din olarak ya da direnişe yardıma "hayır" diyen bir din olarak anlaşılabilir. Ben, Hristiyanlık ve Marksizmin maneviyat ve kapitalist topluluğun yeni dalgasına karşı birlikte mücadele edebileceğini düşünüyorum. Ben, Tanrısız bir dini, aşksız bir komünizmi savunuyorum.

***Le Monde:** Karşı karşıya kaldığımız tarihi an öfke tarafından mimlenmiş görünüyor. Arap devrimlerinde veya İspanya demokratik protestolarındaki "Dışarı" sloganı öfkenin doruğa ulaşmış hali gibi görünüyor. Ancak Zizek, siz Bay Sloterdijk'e göre öfkenin kendi takdirine bağlı olarak toplumsal hareketler üzerinde fazla sert olduğunu düşünüyor.*

Peter Sloterdijk: Bence gurur (*Thymos*) duygusuna ait olan önemli bir heyecan yelpazesi var; benliğimizin derinliklerinde, ilkel ve azaltılamaz bir gurur duygusu olduğunu inkâr edemeyiz. Bu gurur duygusundan bu yana, var olan her şeye karşı, şenlik ve temaşayla karışık bir protesto belirmektedir. Burada, bu alan psikolojik bozukluğu tanımamaktadır. Değerler cetvelinde bir basamak aşağıya iniyoruz; buna öz gurur da diyebiliriz; biraz daha inersek, aşağılanma olgusuna varırız ki, bu da kızgınlığa sebep olur. Eğer kızgınlık, kendini ifade edemez veya geç ifade etmek zorunda kalırsa, bu da intikam alma duygusu ve nihayet aşağılanmanın geldiği kaynağı yok etmeye kararlı olan kinle sonuçlanır. Aristo'ya göre iyi kızgınlığın, adalet arzusuna eşlik eden kızgınlık olduğunu unutmayalım. Kızgınlık bilmeyen adalet etkinliğini kaybeder. 19. ve 20. yüzyıl sosyalist akımları bu kızgınlıkları yönlendiren kurumlar yarattılar; bu çok doğru ve gerekli idi. Fakat bu kurumlar, birçok sol lider veya örgütün intikam alma duygusuna doğru yönelmesine engel olamadı. Bu yüzden intikam alma duygusunun ötesinde yeni bir sol düşünce hayal etmenin çok acil olduğunu söylemem gerek.

Slavoj Zizek: İntikam alma duygusunda esas olan, diğerine zarar vermek ve engeli yıkmaktır. Biz Slovenler biraz böyleyizdir. Bir efsane vardır, bilmem bilir misiniz? Melek bir köylüye belirir ve sorar: “Sana bir inek vermemi ister misin? Fakat şunu da bilmeni isterim ki, komşuna da iki inek vereceğim!” Sloven köylü “elbette ki hayır” cevabını verir. Fakat benim için gerçekte, intikam alma duygusu fakirin değil, daha çok Nietzsche’nin çok iyi analiz ettiği gibi, zavallı efendilerin tavrı olmuştur ve bunu “kölelerin” ahlakı diye tanımlar.

Sadece sosyal açıdan biraz yanıldığını zannediyorum: gerçek köle değil, Beaumarchais’in Figaro’su gibi efendinin yerini almak isteyen bir köle. Kapitalizmde gurur ile erotizm arasında son derece özgül bir ilişki vardır; yani, kapitalist erotizm, utanma duygusuna sebep olan kötü bir gurur dolayısıyla öne çıkmaktadır. P. Sloterdijk’in teklif ettiği manevi talim pratiklerine inanmıyorum. Böyle şeyler söz konusu olduğunda çok karamsarlaşıyorum. Bu tür kendini terbiye etme pratiklerine diğer bir toplumsal öge eklemek istiyorum. Bu yüzden, “Ahir Zamanlarda Yaşarken” adlı son eserimde komünist bir ütöpik mekan hayal ediyorum; bu sonuca, insanların kolektif içtenliğine seslenen sanat eserlerinin bana vermiş olduğu zevk sayesinde vardım. Aynı zamanda, kolektif yaşam deneylerine önem veren birçok yolunu kaybetmiş ve nevrotik kahramanın bulunduğu ütöpik kurgu-bilim filmlerinden de etkileniyorum. Bireysel yaşam hikâyeleri de bize yol gösterebilir. Çoğu zaman, Stalinizmin kötülüklerini “Özgürlüğü Seçtim” adlı eserinde açığa çıkaran, Sovyetler yüksek sorumlusu Victor Kravtchenko (1905-1966), o denli iğrenç bir şekilde Sovyet yanlısı Avrupalı entelektüeller tarafından saldırıya uğradı ki, bunun üzerine, Bolivya’da daha eşit bir tarım üretimi için mücadele verirken “Adaleti Seçtim” adlı bir eser yazdı. Bugün her bir yandan, Güney Amerika’dan Akdeniz kıyılarına kadar ortaya çıkan Kravtchenko’ları desteklemek zorundayız.

Peter Sloterdijk: Sanırım, eski Doğu Bloku ülkelerinin psiko-politik evriminin kurbanısınız. Örneğin, Rusya’da, herkes bir çağın bireysel ve siyasal felaketlerini omuzlarında taşıyor. Doğu Bloku halkları komünizmin bu trajedisini dile getiriyor ve sorunlarını çözmekten aciz gözükyorlar. Bütün bu olgular, kendi kendini besleyen bir umutsuzluk çemberi oluşturmaktadır. Genellikle karamsarımdır, fakat yaşam tecrübelerim bu doğuştan gelen karamsarlığı çürüttü. Giderek iyimserleşen birisi olmaya başladım. Ve zannederim Slavoj’la oldukça yakınız, çünkü değişik başlangıç noktalarından hareket ederek ve aşağı yukarı aynı kitapları okuyarak paralel hayatlar yaşadık.

Le Monde: Dominique Strauss-Kahn olayıyla ilgili olarak bir söz etmek gerekirse? Sizce bu, sadece bir ahlak sorunu mu, yoksa daha derin bir tedirginliğin belirtisi midir?

Peter Sloterdijk: Kesinlikle, bu küresel bir olaydır. Dominique Strauss-Kahn belki suçsuz. Fakat bu hikâye, bir kişinin elinde tuttuğu iktidarın, cinsel panteizm de diyebileceğimiz bir güçlüler dini yarattığını göstermektedir. Bu tür kraliyet iktidarlarının bittiğini sanıyorduk. Fakat 21. yüzyıl bu tür, her istediğine sahip olabileceğine inanan iktidar sahipleriyle dolu.

Slavoj Zizek: Bence Dominique Strauss-Kahn olayının en ilginç yanı, dostlarının, mağdur olduğu farz edilen Gineli kadının ailesine, davadan vazgeçmesi şartıyla çok önemli bir para teklifinde bulunmaları iddiası oldu. Eğer bu iddia doğruysa, ciddi bir ikilem karşısında bulunuyoruz! Onuru mu yoksa bütün bir ailenin refah içerisinde yaşamasını sağlayacak olan parayı mı tercih etmeli? Çağımızın gerçek ahlak bozukluğunu özetleyen şeyin bu ikilem olduğunu zannediyorum.